

تاریخ شاهنشاهی بزرگ
ساسانی

در دوران هفت شاه
از مرگ شاهپور اول تا روی کار آمدن شاهپور دوم

مؤلف: علی سماک محمدی

خانه تاریخ و تصویر ابریشمی

سرشناسه: سماک محمدی، علی، ۱۳۵۷ -، گردآورنده

عنوان و نام پدیدآور: تاریخ شاهنشاهی بزرگ ساسانی / مولف علی سماک محمدی.

مشخصات نشر: تهران: ابریشمی فر، ۱۳۸۹ -

مشخصات ظاهری: ۷ ج. : مصور، جدول، نقشه.

شابک: دوره: ۳-۹۰-۸۹۷۱-۹۶۴-۹۷۸ ؛ ۳۸۰۰۰ ریال: ج. ۱: ۰-۹۱-۸۹۷۱-۹۶۴-۹۷۸ ؛ ۳۸۰۰۰ ریال

ج. ۲: ۷-۹۲-۸۹۷۱-۹۶۴-۹۷۸ ؛ ج. ۳: ۲-۳۳-۵۶۹۶-۶۰۰-۹۷۸ ؛ ج. ۴: ۹-۳۴-۵۶۹۶-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فاپا

یادداشت: ناشر جلد سوم و چهارم خانه تاریخ و تصویر ابریشمی می باشد.

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: A.s.mohamadi. The history of the great Sassanid empire: Ardeshir papakan.

یادداشت: ج. ۲ (چاپ اول: ۱۳۸۹)

یادداشت: ج. ۳ و ۴ (چاپ اول: ۱۳۹۲).

یادداشت: کتابنامه.

مندرجات: ج. ۱. اردشیر پاپکان - ج. ۲. شاهپور اول - ج. ۳. در دوران هفت شاه از مرگ شاهپور اول تا روی کار آمدن شاهپور دوم. - -

ج. ۴. شاهپور دوم (بزرگ)

موضوع: ایران - شاهان و فرمانروایان - سرگذشتنامه

موضوع: ایران - تاریخ - ساسانیان، ۲۲۶-۶۵۱ م

رده بندی کنگره: ۱۳۸۹ ت ۲ ۸ س / DSR ۴۱۶

رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۳

شماره کتابشناسی ملی: ۱۸۲۸۲۳۵

نویسنده: علی سماک محمدی

صفحه آرایی: فهیمه شور گشتی

لیتوگرافی: فرایند گویا

چاپ: رنگ پنجم

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۲

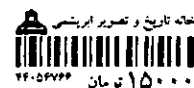
شمارگان: ۱۰۰۰

مدیر تولید: آتوسا ابریشمی

شابک دوره: ۳-۹۰-۸۹۷۱-۹۶۴-۹۷۸

شابک عنوان: ۲-۳۳-۵۶۹۶-۶۰۰-۹۷۸

ناشر: خانه تاریخ و تصویر ابریشمی

خیابان انقلاب ۱۲ فروردین پاساژ فروردین ط اول ۴۴۰۵۶۷۶۶-۶۶۴۹۱۵۱۹

WWW.ABRISHAMIFAR.COM

Info @ Abrisshamifar . com

فهرست مطالب

۸	مقدمه مولف
۱۳	پادشاهی هرمزد اول
۲۰	هرمزد در ایالات شرقی شاهنشاهی ساسانی
۶۵	پادشاهی بهرام اول
۶۶	مانی و بهرام
۹۹	یادگارهایی از بهرام اول
۱۰۹	دوران پادشاهی بهرام دوم
۱۱۴	حمله روم به ایران
۱۴۶	یادگارهایی از بهرام دوم
۱۵۶	دوران پادشاهی بهرام سوم
۱۶۷	دوران پادشاهی نرسی
۱۷۸	برخورد نظامی ایران و روم در دوران نرسی
۲۱۰	یادگارهایی از نرسی
۲۱۵	دوران پادشاهی هرمزد دوم
۲۲۳	یادگارهایی از هرمزد دوم
۲۲۵	دوران پادشاهی آذر نرسی
۲۳۹	کرتیر روحانی بزرگ زرتشتی

مقدمه مولف

کتابی که اینک پیش روی شماست سومین قسمت از سری مجموعه هفت جلدی «تاریخ شاهنشاهی بزرگ ساسانی» است که این مولف قصد جمع آوری آنرا دارد.

در ابتدا مولف در گردآوری این بخش از تاریخ پر افتخار سلسله ایرانی ساسانی قصد داشت تا همانند دو کتاب قبلی خود (اردشیر و شاهپور)، از این سلسله بزرگ ایرانی، برای هرمزد و شاهان پس از او تا زمان روی کار آمدن شاهپور دوم (بزرگ)، در سال ۳۱۰ میلادی، به صورت جداگانه کتابی تهیه و تألیف نماید اما دوران کوتاه سلطنت هر یک از پادشاهان این دوره و کمبود شدید منابع، مولف را بر آن داشت تا این بخش را در چارچوب یک کتاب تألیف و در اختیار دوستداران تاریخ قرار دهد. در این کتاب سبک و سیاق مولف مانند دو کتاب قبلی رعایت شده است و همانند دو جلد قبلی تمام اطلاعات در مورد هر یک از پادشاهان مورد بحث، جمع آوری و بیان شده است. از داستانهای روایی گرفته تا تمام تحقیقات محققان جدید، و همچنین سعی شده از اطلاعات روز در اینترنت نیز به نحو احسن استفاده شود. آنچه در این کتاب در پیش روی شماست تاریخ سلسله ساسانی در دوران هفت پادشاه می باشد. این دوره تاریخی با مرگ شاهپور اول و بر تخت نشستن هرمزد اول آغاز و با روی کار آمدن شاهپور دوم به پایان می رسد. دورانی که حدوداً ۳۸ سال از تاریخ ساسانی را در بر می گیرد و شامل هفت پادشاه به نامهای زیر می باشد:^۱

۱- هرمزد اول (۲۷۱-۲۷۲,۳ م)

۲- بهرام اول (۲۷۳-۲۷۶ م)

۳- بهرام دوم (۲۷۶-۲۹۳ م)

۴- بهرام سوم ۲۹۳

۵- نرسی (۲۹۳-۳۰۱ م)

۶- هرمزد دوم (۳۰۱-۳۰۹)

۷- آذر نرسه ۳۰۹

^۱ مدت زمان سلطنت و سال بر تخت نشستن هر یک از پادشاهان که در بالا ذکر شده تقریبی می باشد. در صفحات آتی در مورد سال های دقیق سلطنت آنها بحث خواهیم نمود.

با مرگ شاهپور اول در سال (۲۷۰-۱ میلادی) سلسله ساسانی وارد دوران جدیدی از حیات خود شد، دورانی که اگر پایه های آن توسط اردشیر و شاهپور استوار بنا نشده بود به طور قطع شاهنشاهی نابود می شد.

هنگامی که شاهپور اول درگذشت، کشور از هر حیث در اوج بود و در تمام عرصه های داخلی و خارجی به بهترین وجه ممکن به حیات خود ادامه می داد، بدون هیچ مشکلی که قابل تأمل باشد. شاهپور در سازندگی کشور تمام همت خود را صرف کرده و در آبادانی کشور از هیچ کوششی فروگذار نکرده بود. از بنای شهرهای متعدد گرفته، تا ساخت پلها و جاده ها، کاروانسراها... که همگی آنها برای رفاه و آسایش هر چه بیشتر مردم ایران ساخته شده بود. در عرصه سیاست خارجی نیز وی به پیروزی های شایانی دست پیدا کرده و امنیت و آسایش را در مرزهای غربی و شرقی شاهنشاهی برقرار نموده بود.

در زمینه تعیین جانشین نیز شاهپور در دوران حیات خویش، مانند پدرش، تکلیف را بر همگان روشن نمود و هرمزد را به عنوان ولیعهد خویش برگزید. این اقدام سنجیده شاهپور سبب تا پس از وفاتش، مسئله جانشینی موجب لغزش نظام شاهنشاهی نگردد.

هرمزد نیز در زمان حکومت پدر، بارها لیاقت خود را در کسب عنوان شاهنشاهی ایران نشان داده بود. ما وی را در هنگام لشکرکشی های بزرگ شاهپور در رأس سپاه ساسانی در عمق خاک روم، در آسیای صغیر (ترکیه امروزی)، می بینیم و همچنین در دوران صلح به عنوان حاکم ولایات مختلف، که وی از طرف شاهنشاه عهده دار حکمرانی بود. با مرگ شاهپور اول ساسانی در دهه هفتاد قرن سوم میلادی خطری شاهنشاهی را تهدید نمی کرد، نه از درون کشور و نه از مرزهای غربی و یا شرقی و مانعی برای ادامه روند رو به رشد شاهنشاهی ایران وجود نداشت.

دوران طولانی و با ثبات شاهنشاهی شاهپور اول، به مدت بیش از سی سال، موجب استحکام پایه های سلسله نوبیان ساسانی گشت و این دوران نسبتاً طولانی سبب گردید که هرمزد در میانسالان به پادشاهی ایران برسد. آنچه امروز بر ما معلوم است اینست که هرمزد لااقل در نیمه دوم عمر - بعد از چهل سالگی - خود به مقام شاهی ایران رسید و متأسفانه اجل مهلتش نداد تا وی بتواند لیاقتش را به منحصه ظهور بگذارد.

با مرگ زود هنگام هرمزد مسئله جانشینی وی ممکن بود حیات ساسانیان را به خطر بیندازد زیرا افراد واجد شرایط برای احراز این سمت فراوان بودند. از فرزندان (احتمالی) هرمزد گرفته تا پسران

متعدد و کارکشته شاهپور که همگی زنده بودند. گویا مسئله جانشینی هرمزد کاملاً از قبل پیش بینی شده بود زیرا علی رغم اینکه هرمزد قطعاً دارای پسرانی بوده^۲ ولی بر خلاف سنتهای رایج، بهرام، دیگر پسر شاهپور و برادر هرمزد، بر تخت سلطنت ایران نشست و هیچگونه مخالفتی در این زمینه از طرف کسی ابراز نشد و این امر بنده را بر این می دارد که پندارم شاهپور، بهرام را به عنوان جانشین هرمزد انتخاب کرده بود و به همین دلیل کسی با آن مخالفت نکرد.

دوران حکومت بهرام اول نیز کوتاه بود و وی بعد از سه سال حکومت به مرگ طبیعی درگذشت. اما اینبار برخلاف برادرش، هرمزد، وی پسر خود بهرام را تحت عنوان بهرام دوم به عنوان جانشین خود معرفی نمود و بهرام دوم در سال ۲۷۶ میلادی و پس از مرگ پدر بر تخت سلطنت نشست و عجیب آنجاست که باز هم هیچ صدای اعتراضی برخاست، گویا صدای معترضین را به نحوی خاموش کرده بودند اما این سکوت های از روی اجبار به زودی شکسته شدند، سکوت مخالفان که همانند آتش زیر خاکستر بود سرانجام شعله ور گردید. شاهزاده هرمزد^۳ که حاکم نواحی شرقی ایران بود به طور علنی علیه شاهشاه، بهرام دوم، علم طغیان برافراشت و نرسی عموی شاهنشاه با ضرب سکه های طلا به نام خود به نوعی دیگر.

دوران حکومت بهرام دوم را باید نسبتاً طولانی! به حساب آورد. (حدود هجده سال) با مرگ وی در سال ۲۹۳ و تکیه زدن پسرش بهرام به عنوان بهرام سوم بر تخت سلطنت ایران، حکومت ساسانی وارد دوره جدیدی شد، دوره ای که در این حدود ۷۰ سال که از حیات آن سلسله می گذشت، بی سابقه بود. شاهزادگانی که تصور می کردند حقشان در رسیدن به مقام سلطنت در طول این دوران پایمال شده و حقوقشان نادیده گرفته شده است، سکوت اختیار نکردند و اینبار دیگر عنان اختیار از کف دادند و یکی از آنها که به زعم خود محقتر از سایرین برای نشستن بر مسند پادشاهی ایران بود سر به شورش برداشت. نرسی، یکی دیگر از پسران شاهپور اول، که تا این دوران بنا به دلایل مختلف سکوت اختیار کرده بود (احتمالاً یا وی را با دادن امتیازات گوناگون مانند نشستن بر تخت شاهی ارمنستان راضی نگه داشته بودند و یا اینکه وی اوضاع را جهت یک شورش به نفع خود مساعد نمی دید.) در یک کشمکش که احتمالاً بدون خونریزی بوده است، بر تخت سلطنت ایران نشست.

^۲ در مورد این مسئله در صفحات آتی توضیحات بیشتری خواهیم داد.

^۳ در این خصوص در صفحات آتی توضیحات مفصلی خواهیم آورد.

از این پس به علت بروز جنگ بین ایران و روم، اطلاعات ما بیشتر از گذشته است و به علت وجود منابع بیشتر نقاط تاریک در این دوران کمتر از گذشته به چشم می خورد.

کتابی که در حال حاضر در پیش روی شماست با روی کار آمدن هرمزد دوم (پسر و جانشین نرسی) و اختلاف بر سر جانشینی او به پایان می رسد.

این دوره از تاریخ ساسانی به دلیل پاره ای شکست ها از روم و یا عدم انجام اقدامات بزرگ مانند ساخت و سازهای فراوانی که سابقاً در عهد اردشیر و پسرش شاهپور صورت گرفته بود چندان مورد توجه مردم ایران قرار نگرفته است، اما باید خاطر نشان کرد که این دوران هم یکی از ادوار تاریخی ایران بشمار می رود و باید بدان توجه نمود. به این قسمت از تاریخ ساسانی در کلبه کتابهای تاریخ نویسان برجسته کمتر پرداخته شده است. اما مولف در این کتاب تمام سعی خود را در جمع آوری کلیه اطلاعات موجود برای هر یک از شاهان این دوره بکار بسته و تلاش نموده تا نکته ای هر چند کوچک از یاد نرود.

در خلال این ۲۸ سال از تاریخ ساسانی علاوه بر درگیری های نظامی با روم، موضوعات مهم دیگری نیز می تواند توجه خواننده را به خود جلب نماید. این موضوعات عبارتند از:

اول: مشکل جانشینی و بروز اولین اختلاف داخلی در میان شاهزادگان ساسانی.

دوم: محاکمه و اعدام مانی و سرکوب پیروان او.

بروز مشکل بر سر جانشینی و درگیری میان شاهزادگان در این دوران برای حکومت ساسانی یک بحران بوجود آورد که مولف نام (منازعه) را برای آن برگزیده است. هنوز پنجاه سال از حیات سلسله ساسانی نگذشته بود که بزرگان و شاهزادگان این سلسله رو در روی یکدیگر قرار گرفتند و ایرانی علیه ایرانی دست به شمشیر برد. این رویداد هر چند در دوره های آتی حیات ساسانیان نیز اتفاق افتاد اما چون نخستین درگیری داخلی در سلسله ساسانی به شمار می آید برای ما از اهمیت فوق العاده ای برخوردار می باشد، بدان خواهیم پرداخت و ریشه ها و علل و عواقب آن را بررسی خواهیم نمود.

در پایان امیدوارم بتوانم با ارائه اطلاعات مفید و صحیح به خواننده، گوشه ای تاریک و مهجور از تاریخ این مرز و بوم را روشن نمایم، دوره ای که به شدت مورد بی مهری همگان قرار گرفته و از

^۲ مولف در جلد دوم تاریخ ساسانی که مربوط به شاهپور اول می باشد بخشی را به مانی و مانویت اختصاص داده بود، اما در این کتاب تنها به بیان تاریخ مانیان در این عصر پرداخته شده است.

یادها رفته است. امید دارم با اینکار تنها چراغی باشم برای آنان که مشتاقانه خواهان شناخت بیشتر و بهتر تاریخ سرزمین آبا و اجدادی خود هستند.

همیشه باید به خاطر داشت ملتی که تاریخ خود را نشناسد دارای هویت نیست زیرا ما را با نام پدرانمان می شناسند و خوشا به حال فرزندی که بهتر و بیشتر پدر خود را بشناسد، پدری که جز در پاره ای مواقع همواره نام فرزند خود را در دنیا پرآوازه کرده است. امید است روزی با مطالعه دقیق تر تاریخ باستانی کشورمان راه را از چاه باز شناخته و در تصمیم گیری برای آینده خود و سرزمینمان از آن به نحوی شایسته بهره مند شویم. به امید روزی که تمام پرده ها از روی تاریخ این مرز و بوم کنار رفته و تابلوی زیبایی از بزرگی و افتخار در جلوی چشمان همه ایرانیان به نمایش درآید.

این کتاب را تقدیم می کنم به خانواده و دخترم سایه و به خصوص همسر فداکارم که با گذشت و فداکاری بسیار زیاد خود، نه تنها مشوق من در ارائه این اثر بود بلکه با تلاش بی وقفه اش پایه های زندگی مان را بیش از پیش مستحکم تر نمود، باشد که با تقدیم این کتاب به آنها قسمتی از اینهمه فداکاری یشان در حق خود را جبران نموده باشم.

علی سماک محمدی

چهاردهم خردادماه هشتاد و هفت